

ENKELE OPMERKINGEN OVER DE BETEKENIS VAN DE MELKPRIJS
VOOR DE PRODUKTIE EN DE CONSUMPTIE VAN MELK.

Het is voldoende bekend, dat de prijs van de melk de laatste jaren is achtergebleven bij de prijzen van de andere landbouwprodukten en evenzeer bij de prijzen van de andere voedingsmiddelen. In dit verband kan het zijn nut hebben de vraag eens onder ogen te zien of deze afwijking van de melkprijs op den duur geen gevolgen heeft voor de produktie enerzijds en voor de consumptie anderzijds. Met deze vraag roert men een economisch vraagstuk van de eerste orde aan. Het is niet zo heel eenvoudig dergelijke vragen volkomen wetenschappelijk verantwoord op te lossen. Indien men probeert op dergelijke vragen een volkomen wetenschappelijk antwoord te geven, ervaart men spoedig, dat men hierbij zoveel punten dient te onderzoeken dat men er niet meer uitkomt.

Men kan ook een andere weg bewandelen en deze weg wil ik hier gaan. Ik wil n.l. een aantal feiten onder de aandacht van de lezer brengen welke naar mijn mening een voldoende duidelijke taal spreken. Verder laat ik het dan aan mijn lezers over om de conclusies te trekken welke er uit kunnen worden getrokken. Gaarne wil ik hierbij het voorbeeld geven en alvast mijn eigen conclusies aan de lezer aanbieden. Als voorbeeld dus, zonder de pretentie dat zij onaantastbaar zijn.

Het wil mij voorkomen, dat ik de verschijnselen waarvoor ik hier de aandacht vraag het beste kan beschrijven met behulp van enkele grafieken. Dit heeft het voordeel, dat de lezer de grafieken zelfstandig kan bestuderen, en dit ontheft mij dan tegelijk van de plicht een uitvoerige beschrijving te geven van de verschijnselen in kwestie.

In grafiek I ziet men dan allereerst een overzicht van de ontwikkeling van de uitvoer van ons land sinds 1949, waaruit blijkt, dat de betekenis van de agrarische uitvoer de laatste jaren steeds meer afneemt. In guldens neemt deze uitvoer nog wol enigszins toe, maar de andere uitvoer neemt nog veel meer toe, zodat de uitvoer van landbouwprodukten in verhouding tot de andere produkten in betekenis afneemt. Terwijl de landbouw-uitvoer in 1949 nog bijna de helft vertegenwoordigde van de totale uitvoer, is op het ogenblik de landbouw-uitvoer nog slechts ongeveer een derde van het totaal. Dit betekent, dat de landbouw als bron van buitenlandse betaalmiddelen steeds meer in betekenis gaat afnemen. Het betekent ook, dat ons land sterker dan voor enige jaren het geval was, wordt opgenomen in het internationale ruilverkeer. Het kon ook wel eens betekenen, dat ons land meer dan vroeger, afhankelijk is geworden van de buitenlandse economische verhoudingen en in zeker opzicht daardoor ook kwetsbaarder is geworden. Het is niet zonder meer uit te maken of dit laatste als een nadelige factor moet worden beschouwd. Zeker is wel, dat de landbouw in de eerste jaren na de oorlog voor ons land een zeer grote betekenis heeft gehad als bron van buitenlandse betaalmiddelen.

Een punt waarop ik nog graag even terug kom in verband met hetgeen is weergegeven in grafiek II. In deze grafiek ziet men de ontwikkeling van de melkproduktie in de loop der jaren sinds 1920, met daarnaast de ontwikkeling van het binnenlands verbruik aan melk en de ontwikkeling van de bevolking.

De totale melkproduktie vertoont een zeer gelijkmatig verloop. Er is een zeer regelmatige stijging waar te nemen tot het begin van de crisis-jaren in 1930. Het uitbreken van de crisis en de regeringsmaatregelen hebben de melkproduktie nagenoeg niet terug kunnen brengen. In 1930, 1931 en 1933 bleef de produktie vrijwel op hetzelfde peil, om daarna weer te stijgen, welke zodanig versneld plaats vond, dat de oorspronkelijke achterstand tengevolge van de stilstand in de produktie in de eerste jaren na 1930, in 1936 al weer volledig was ingehaald. In verband met het volgende wil ik de aandacht van de lezer uitdrukkelijk vestigen op het feit, dat zelfs de crisis de ontwikkeling in de melkproduktie niet heeft kunnen onderbreken.

Wij weten allen welke buitengewone omstandigheden hiertoe in de oorlog wel in staat waren. Ik kan hier gevoegelijk over zwijgen. Duidelijk demonstreert de grafiek welk een grote terugval er in de melkproduktie ontstond. Na de oorlog werd in 1950 weer een peil bereikt, dat in overeenstemming was met de vooroorlogse melkproduktie. Ik wens er nadrukkelijk de aandacht op te vestigen, dat er na 1950 geen verdere stijging van de produktie heeft plaats gehad. Ook dit acht ik zeer belangrijk.

Naar mijn mening heb ik hier gewezen op twee zeer belangrijke verschijnselen. Een doorgaande stijging van de produktie in de crisis-jaren en een stilstand na 1950. Men kan de vraag stellen wat er dan na 1950 wel aan de hand moet zijn om deze stijging van de melkproduktie te verhinderen. Het moeten toch wel sterke krachten zijn die méér kunnen dan de crisis in de dertiger jaren vermocht. Ik hoop straks aan te geven welke krachten dit zijn geweest. Allereerst wil ik nog opmerken, dat een verdere stijging van de melkproduktie zeer wel in de verwachting zou liggen. Juist na de oorlog is er immers veel gedaan aan een verdere opvoering van de melkproduktie in ons land. De ontwikkeling van de kunstmatige inseminatie is b.v. een zeer sterke kracht welke produktie-verhogend moet werken. Ook in ander opzicht wordt er nog regelmatig gewerkt aan een verdere produktieverhoging van de Nederlandse veestapel. Al is het gemiddelde peil van de Nederlandse veestapel ongetwijfeld thans hoger dan vóór de oorlog, er zijn nu waarschijnlijk meer mogelijkheden om te komen tot een produktieverhoging dan voor de oorlog. Nogmaals, er moeten thans wel sterke krachten aan het werk zijn om deze verdere stijging van de melkproduktie te verhinderen.

In grafiek II ziet men tevens de ontwikkeling van het verbruik van melk in het binnenland. Dit binnenlands verbruik is berekend aan de hand van de gegevens welke beschikbaar zijn omtrent de totale melkproduktie en de uitvoer. Het verschil moet in het binnenland zijn verbruikt. Uiteraard is de uitvoer omgerekend in volle melk. Zuivelprodukten uit ondermelk e.d. zijn niet in de berekening betrokken. Hierdoor is bereikt, dat ook het binnenlandse verbruik in volle melk is uitgedrukt. Men kan dit dus zo zien, dat de grafiek aangeeft hoeveel volle melk er voor het binnenland beschikbaar moet zijn om de behoefte te bevredigen. Het is niet mogelijk elk jaar de binnenlandse behoefte precies te berekenen. Het is n.l. mogelijk dat door opslag van kaas en andere produkten de jaarlijkse uitvoer niet in hetzelfde jaar hoeft te zijn geproduceerd. Vandaar dat er in de cijfers van jaar tot jaar vrij grote schommelingen kunnen voorkomen. Uit de grafiek blijkt dit ook duidelijk. Het is dan ook noodzakelijk rekening te houden met het gemiddelde van een aantal jaren, zoals de in de grafiek getrokken lijn aangeeft.

Het is geen wonder, dat het binnenlandse verbruik een sterke samenhang vertoont met de groei van de bevolking. Dit is geen wonder, maar wel een feit waar men terdege rekening mee moet houden. Ik kom hier straks nader op terug.

Tijdens de oorlog heeft de bevolking lang niet haar behoeften kunnen dekken. Duidelijk ziet men dat de totale produktie var achter bleef bij de behoefte. In 1948 was het binnenlandse verbruik weer ongeveer aangeland op het vooroorlogse niveau, maar na 1948 ziet men het binnenlandse verbruik plotseling scherp dalen. In 1950 gaat het weer gelijk op met de ontwikkeling van de bevolking. De oorzaak hiervan vindt men in grafiek III.

In grafiek III is het binnenlands verbruik per hoofd der bevolking weergegeven per jaar, en wel verdeeld over de verschillende melkprodukten welke de bevolking opneemt. Alles is omgerekend op volle melk. Men ziet, dat het verbruik aan boter thans aanzienlijk lager is dan voor de oorlog, maar dat er overigens niet zo heel veel is veranderd in de voedingsgewoonten van ons volk met betrekking tot de melk. Niettemin heeft de teruggang van de boter een belangrijk effect. Voor de boterproduktie is veel melk nodig, vandaar, dat de teruggang van de boter zulk een groot effect heeft. Deze teruggang is begonnen in 1948, en in 1950 tot staan gekomen. En zo ziet men, dat de afname van het boterverbruik de gehele teruggang van het binnenlandse melk-verbruik in 1948 tot 1950 op zijn geweten heeft. De verklaring hiervan laat zich vrij gemakkelijk vinden. Boter is zeer duur in vergelijking tot margarine. Anders dan voor de oorlog is de bevolking er aan gewend margarine te eten. Voor de oorlog gold vooral op het platteland

dat het niet "stond" wanneer men margarine at. Althans voor grote groepen van de bevolking ging dit op. De algemene opinie is na de oorlog wel geheel veranderd, en toen de distributie werd opgeheven en een ieder weer geheel vrij was in de keuze van zijn dagelijks menu, bleek weldra, dat de boter het pleit voor een groot deel had verloren. Wij mogen aannemen, dat de voedingsgewoonten zich thans wel weer hebben gestabiliseerd, en ik geloof dan ook wel, dat op grond van de ontwikkeling in de bevolking is te voorspellen hoe groot het binnenlandse verbruik aan melk na enige jaren zal zijn.

Uitdrukkelijk wil ik er nog op wijzen, dat het verbruik aan drinkmelk (aan de deur verkochte melk) in de loop der jaren nagenoeg gelijk is gebleven. Dit ondanks het feit, dat de melkprijs na de oorlog relatief laag is gesteld ten opzichte van voor de oorlog. Hieruit kan worden afgeleid, dat de bevolking niet sterk op de prijs van de melk reageert bij het bepalen van het dagelijkse menu. Dat men dit bij de boter wel deed is te wijten aan het feit, dat er in de ogen van de bevolking een goed plaatsvervangend produkt was in de vorm van de margarine. Dit is or bij de melk niet, vandaar dat men zich hier van de prijs niets aantrekt. Dit is m.i. althans bewezen voor een prijsverlaging en ik meen dit ook te kunnen aannemen voor een prijsverhoging. Tenminste wanneer deze prijsverhoging blijft binnen bepaalde grenzen welke dáár liggen, waar de melk als voedingsmiddel duidelijk duurder wordt dan andere vergelijkbare voedingsmiddelen. Deze grens is meen ik niet spoedig bereikt.

In grafiek IV heb ik weergegeven hoe thans de melkproduktie in ons land is verdeeld over de verschillende perioden van het jaar, met daarbij tevens het binnenlands verbruik zoals dat in het jaar 1970 ongeveer zal zijn. Wat betreft de schatting van het laatste wil ik nog opmerken, dat ik hierbij ben uitgegaan van het huidige verbruik en de toename van de bevolking zoals die naar alle waarschijnlijkheid in 1970 zal zijn. Het is niet onmogelijk, dat er in de toekomst nog een vernadering komt in de voedingsgewoonten van ons volk met betrekking tot de melk. Ik meen echter aan de voorzichtige kant te blijven indien ik het huidige verbruik als uitgangspunt kies. Een verdergaande welvaartsstijging behoort zeker tot de mogelijkheden en het zou zeer goed kunnen zijn, dat het boterverbruik hierdoor weer iets zou toenemen. Hiermede heb ik voorzichtigheidshalve niet willen rekenen.

In grafiek IV is dan verder aangegeven wat het effect zal zijn van een vermindering van de melkproduktie. Het blijkt, dat een produktievermindering van 15% tot gevolg zal hebben, dat er in ons land in 1970 gedurende 4 wintermaanden een absoluut gebrek aan melk zal optreden.

Men zal dit nog kunnen opheffen door het verbruik aan boter en kaas in deze tekort-maanden uit van tevoren gevormde voorraden te doen geschieden. Een verdere verlaging van de produktie zal echter de consumptie-molkvoorziening direct in gevaar brengen. Ook dit is nog op te hopen door melk te maken uit melkpoeder, maar in de praktijk gaat hiermede een kwaliteits-vermindering gepaard. In tijden van nood kan dit inderdaad geschieden, maar ik ben van mening, dat wij thans zeker nog niet zo ver zijn, dat wij dergelijke maatregelen kunnen rechtvaardigen. Bovendien zou dit de gehele uitvoer aan melkprodukten onmogelijk maken, zodat ik van mening ben, dat een verdere produktie-verlaging dan 15% niet wenselijk is, althans aanleiding zal zijn tot vergaande, thans niet te overziene, gevolgen voor onze gehele economie.

Ik wijs er bovendien nog op, dat een tekort aan melk in zekere perioden aanleiding zal zijn tot een sterke stijging van de melkprijs in deze perioden en waarschijnlijk ook in andere tijden van het jaar.

De vraag is dus wat moeten wij denken omtrent het toekomstige verloop van de melkproduktie in ons land. Hiervoor verzoek ik de lezer grafiek V eens aandachtig te willen bestuderen en mede in verband hiermede grafiek VI.

Grafiek V geeft de samenhang te zien tussen de melkprijs, de vleesprijs en het algemene kosten- en prijsniveau in ons land. Dit laatste wordt weergegeven door het indexcijfer van de groothandelsprijzen.

In het algemeen kan worden opgemerkt, dat er een nauwe samenhang bestaat in de ontwikkeling van deze drie index-cijfers. In 1930 werd de economische toestand in ons land snel slechter en dit weerspiegelt zich goed in de opgenomen indexcijfers. Het is ook bekend, dat de economische toestand in de landbouw het meest verslechterde en men ziet dan ook, dat de indexcijfers voor de melk en het vlees lagen beneden die der groothandelsprijzen. Deze toestand heeft voor het vlees geduurd tot 1938. Na deze tijd komt het indexcijfer voor de vleesprijzen te liggen boven dat der groothandelsprijzen. Het is wel opmerkelijk, dat deze toestand heeft geduurd tot 1950, waarna deze beide indexcijfers om elkaar gaan schommelen, hetgeen er m.i. op wijst, dat de vleesprijzen scherp reageren op de economische toestand en deze goed blijven volgen. Ik vind dit een belangrijke conclusie. M.i. is dit te verklaren uit het feit, dat het vleesverbruik sterk onder invloed staat van het inkomen van de bevolking. Dalen of stijgen de lonen dan daalt of stijgt het vleesverbruik in dezelfde mate. Ik wil er in dit verband op wijzen, dat de loonontwikkeling een nauw verband houdt met de ontwikkeling van de groothandelsprijzen. Het behoeft ook geen betoog, dat zowel de loonontwikkeling als de ontwikkeling van de groothandelsprijzen in nauw verband staan met de ontwikke-

ling van de economische toestand buiten onze grenzen.

Ik heb zojuist aangetoond, dat de vleesprijzen deze ontwikkeling vrij nauwkeurig plegen te volgen. De belangrijkheid van deze conclusie ligt m.i. hierin, dat hieruit blijkt, dat wij ons geen zorgen behoeven te maken over het verloop van de vleesprijzen, althans niet op lange termijn. In feite hebben wij dit ook nooit gedaan, en er is dan ook nooit enige behoefte gevoeld aan een garantieprijs voor het rundvlees. Een andere belangrijke conclusie hieruit wil ik U zo meteen geven.

Beziet men in grafiek V de ontwikkeling van de melkprijs, dan krijgt men een heel ander beeld onder ogen. De melkprijs heeft zich evenals de vleesprijs na de crisisjaren hersteld, al ging dit herstel iets moeizamer. Pas in 1941, dus in de oorlogsjaren onder wel buitengewoon ongunstige en abnormale omstandigheden, en bij een gebonden prijsvorming, kwam de melkprijsindex boven de index van de groothandelsprijzen. Dit hoeft met een kleine onderbreking geduurd tot 1948. Duidelijk ziet men, dat de melkprijs zich daarna op drastische wijze uit het verband schijnt los te maken. Terwijl de andere prijzen blijven stijgen, ziet men dat de melkprijs in de eerste jaren na 1948 zelfs gaat dalen, om daarna in geringe mate te gaan stijgen. Maar na 1952 is deze stijging er ook niet meer bij, en zien wij, dat de melkprijs de laatste vier jaren vrijwel op hetzelfde niveau is gebleven. Speciale aandacht vraag ik nog voor de ontwikkeling van de melkprijs in het Westen van ons land. De in de grafiek opgenomen indexcijfers voor de melkprijs in het Westen van ons land heb ik moeten stellen op het gemiddelde niveau van de melkprijs in Friesland in de jaren 1938, 1939 en 1940, omdat mij geen prijzen bekend zijn over de melkprijs in vroegere jaren in het Westen van ons land. Dit prijsniveau in deze drie vooroorlogse jaren is dus het uitgangspunt voor de vergelijking van de melkprijzen in latere jaren. Men dient dit niet te vergeten. In de jaren 1944, 1945 en 1946 zijn mij ook geen prijzen speciaal voor het Westen van ons land bekend. Maar vanaf 1947 is de prijs-ontwikkeling in het Westen van ons land goed te volgen. Men ziet dan zeer duidelijk, dat uitgaande van de drie vooroorlogse jaren de prijsontwikkeling in het Westen bepaald ongunstig is te noemen. In verhouding tot de prijs van de industrie-melk blijkt de prijs van de consumptie-melk na 1947 niet het niveau te hebben zoals dat in de drie vooroorlogse jaren het geval was. Trouwens men ziet, dat ook reeds in de oorlog dit niveau niet werd bereikt. Ik wil er in dit verband uitdrukkelijk op wijzen dat de index-cijfers alleen de verhouding aangeven van de huidige prijzen ten opzichte van elkaar in vergelijking met de vroegere prijzen. Over de prijzen zelf zeggen de index-cijfers niets. In feite is het b.v. zo, dat de prijs van de consumptiemelk thans hoger ligt dan de prijs van de industriële melk. Het gaat mij echter thans alleen om de verhoudingen. En deze zijn dus nu voor de consumptiemelk slechter dan in de drie jaren voorafgaande aan de oorlog. Men ziet

ook dat deze verhouding de laatste tijd iets beter wordt, maar het vroegere peil is nog niet weer bereikt.

De conclusie uit grafiek V kan dus geen andere zijn, dat de melkprijs de laatste tijd niet mee kan komen met de andere prijzen en kosten in ons land. Ik wil er nog op wijzen, dat in de grafiek de prijsverhoudingen alleen sinds 1929 zijn weergegeven. Voor de melk- en vleesprijzen heb ik echter de periode van 1924 tot 1929 op 100 gesteld, zodat men in feite een vergelijking heeft over een langere periode. De periode voorafgaande aan de crisisjaren, van 1924 tot 1929, geldt voor de grafiek als uitgangspunt, en ten opzichte van deze periode moet men het verschil in de ontwikkeling van de index-cijfers beoordelen.

In het voorgaande heb ik enkele keren gewezen op de sterke krachten welke er de laatste jaren moeten hebben gewerkt om een verdere produktie stijging van de melk tegen te gaan. Ik meen dat ik deze thans wel voldoende duidelijk kan aanwijzen. Deze krachten vinden m.i. hun oorsprong in de verhouding van de melkprijzen tegenover de prijzen van het rundvlees. De verslechtering van de melkprijs tegenover de prijs van het rundvlees of zo men wil, de verbetering van de vleesprijs tegenover de prijs van de melk, heeft er ongetwijfeld toe geleid, dat de boeren zich min of meer van de melkproduktie hebben afgewend en iets meer aandacht zijn gaan besteden voor de produktie van het rundvlees. De rundveehouderij brengt twee produkten voort, nl. melk en vlees, en het is niet zo, dat deze beide produkten in een vaste verhouding worden voortgebracht. Er is enige verschuiving mogelijk binnen het raam van de melkveehouderij, en zelfs is het zo, dat men geheel over kan schakelen van de melk naar de vleesproduktie. Dit laatste is niet zo heel gemakkelijk, omdat de vleesproduktie aanmerkelijk minder arbeid vraagt dan de melkerij, maar het is technisch heel goed mogelijk. In welke mate de boeren zullen overgaan tot een min of meer volledige vleesproduktie hangt af van de vraag in welke mate men kan beschikken over arbeidskrachten en in welke mate deze arbeidskrachten een redelijke beloning kunnen vinden in de melkerij. In welke mate dit thans het geval is, wil ik nader aantonen met behulp van grafiek IV. In deze grafiek ziet men niet direct, wat de beloning is van de arbeidskrachten in de melkerij, maar iets wat zo mogelijk nog belangrijker is. In deze grafiek ziet men nl. wat het inkomen van de boer is geweest in vergelijking met het inkomen van een landarbeider. Als voorbeeld worden hier gegeven de cijfers uit het Friese kleigebied in vergelijking met de cijfers uit twee weidegebieden in Zuidholland. Men ziet, dat het inkomen van de boer de laatste jaren een dalende tendens vertoont. Van jaar tot jaar schommelt het inkomen vrij sterk, maar in het algemeen beweegt het zich in dalende lijn. In tegenstelling hiermede vertoont het inkomen van de landarbeider een stijging. Opgemerkt

zij, dat deze stijging overeenkomt met de stijging van de welvaart in ons land in achter ons liggende jaren.

Deze twee tegenovergestelde bewegingen hebben tot resultaat gehad, dat in het laatste jaar dat in de grafiek is opgenomen in de Zuidhollandse weidegebieden het inkomen van de boer is gedaald tot beneden het loon van de arbeider. Dit is niet alleen het geval in de Zuidhollandse weidegebieden, maar men kan dit ook waarnemen in de meeste weidegebieden in ons land. Alleen de kleiweidegebieden vertonen hierop een uitzondering. Wel daalt ook in de kleiweidegebieden het inkomen van de boer, maar het heeft daar nog niet het lage niveau bereikt als in de andere weidegebieden het geval is.

Ik kan hier nog aan toevoegen, dat het beeld in de latere jaren wel iets is verbeterd, maar veel is dit toch niet geweest.

Men moet bovendien bedenken, dat het hier weergooven beeld een gemiddelde is. Dit betekent, dat er bedrijven zullen zijn waarop het beeld minder somber is, maar het betekent evenzeer, dat er ook bedrijven zullen zijn, waarop het beeld nog slechter is dan hier is weergegeven.

Op zeer vele bedrijven en in zeer veel gebieden verdient de boer dus minder dan de landarbeider. Dit komt doordat de arbeider in het bedrijf minder produceert dan hij aan loon verdient. Wat betekent dit. Dit betekent, dat het inkomen van de boer gaat stijgen indien de boer zijn arbeider ontslag geeft. Dit betekent ook, dat wij er op kunnen rekenen dat op den duur vele boeren niet langer met betaalde arbeiders zullen gaan werken. Men kan toch niet verwachten, dat de boeren op den duur arbeiders aan het werk houden wanneer zij hiervan slechter worden. Indien de situatie dan ook niet verandert, ben ik van mening, dat wij op den duur zullen zien, dat vele boeren hun melkveestapel vrij drastisch zullen gaan inkrimpen. Ontslag van de arbeiders zal immers betekenen, dat men minder melkvee moet gaan houden. En kijken wij nu weer eens naar grafiek V, dan zien wij, dat een dergelijke omschakeling niet alleen de gelegenheid geeft een verliesbrengende tak van het bedrijf af te stoten, maar het betekent ook, dat men voor deze schadepost een winstpost in de plaats kan stellen, nl. de vleesproduktie. En niet alleen dat dit vandaag zo is, maar wij mogen er in verband met het voorgaande ook op rekenen, dat dit ook in de toekomst zo zal blijven. De vleesprijzen hebben immers het karakter in evenwicht te blijven met de economische ontwikkeling niet alleen in ons land, maar ook met de economische ontwikkeling buiten onze grenzen.

Dit alles zal er bij de huidige prijzen ongetwijfeld toe leiden, dat wij in ieder geval geen verdere stijging van de melkproduktie mogen verwachten, en dat een vrij sterke daling van de melkproduktie geenszins tot

de onmogelijkheden zal gaan behoren. Persoonlijk ben ik van mening, dat indien de toestand zoals die is weergegeven in grafiek VI nog enige jaren zo blijft het onvermijdelijk is dat vele boeren hun arbeiders ontslag geven. Weliswaar zou hiermede het arbeidsprobleem in de landbouw zijn opgelost, maar het zou wel eens kunnen zijn dat er dan een ander probleem zou rijzen. Een produktie-beperking van 15% zal immers vrij spoedig zijn bereikt en dan krijgen wij te maken met een tekort aan melk in ons land en een drastische vermindering van de uitvoer aan melkprodukten. Dit laatste zal te merken zijn in de opbrengst aan buitenlandse betaalmiddelen en waarschijnlijk ook in een verslechtering van de Nederlandse ruilvoet tegenover het buitenland. De toegevoegde waarde van de uitvoer van Nederlandse zuivelprodukten naar het buitenland moet immers vrij groot zijn. Waarschijnlijk groter dan de toegevoegde waarde van de industriële uitvoer. Een achteruitgang van de uitvoer van zuivelprodukten zal dan ook de neiging hebben de ruilvoet te verslechteren. Men kan hier tegen in brengen, dat in de plaats van de uitvoer van zuivelprodukten een uitvoer komt te staan van vloeis, maar de waarde hiervan zal bij lange na niet zo groot zijn als de waarde van de zuiveluitvoer. De vermindering in de melkproduktie zal immers niet worden goed gemaakt door een vermoederling van de vleesproduktie. De vleesproduktie is dermate extensief (kan ook zonder arbeidskrachten worden bedreven), dat er geen sprake van is, dat er eenzelfde vervanging, naar de waarde gemeten, zal plaats hebben.

In het voorgaande is reeds opgemerkt, dat een vermindering van de melkproduktie van enige betekenis er reeds spoedig toe kan leiden, dat er een tekort ontstaat aan melk in de naaste toekomst over een groot deel van het jaar. Ik twijfel er niet aan, dat men dan gedwongen zal zijn om de melkprijs te verhogen teneinde melkproduktie opnieuw te stimuleren. Het gevaar is echter groot, dat men dan voor het feit komt te staan dat de melkproduktie slechts moeizaam op gang komt omdat er dan geen arbeiders meer zijn. Ook om andere redenen moet men er niet op rekenen dat men vrij spoedig veranderingen kan aanbrengen in de omvang van de produktie. Wij zien nu ook dat de produktie slechts zeer langzaam afneemt. Dit is een gevolg van het feit, dat de landbouw niet gemakkelijk van produktie-richting verandert. Men moet dan ook wel goed weten wat men doet indien men het zo ver zou willen laten komen, dat de melkproduktie in ons land werkelijk in beduidende mate zou afnemen.

Of het inderdaad gewenst is tot een verlaging van de melkproduktie te komen, wil ik tot slot nog enigszins onder de ogen zien. Men kan nu wel stellen, dat de melkprodukten op de wereldmarkt vrij slecht liggen, en dat het derhalve gewenst zou zijn om tot een produktie-beperking over te gaan. Laat men dan twee dingen niet vergeten. In de eerste plaats dit,

dat het voor een groot deel zo is, dat deze wereldmarkt zo slecht is, omdat de Nederlandse exporteurs olkaar op deze wereldmarkt een moordende concurrentie aandoen. Het voert mij veel te ver om dit nader aan te tonen. Wie er de jaarverslagen van verschillende exporteurs en ook van het Bedrijfschap voor Zuivel op na slaat, kan er een indruk van krijgen. Althans voor een deel is het dus zo, dat deze lage wereldmarkt een Nederlandse aangelegenheid is. Dit betekent ook, dat wij aan de hand van de Nederlandse inkomsten niet kunnen afmeten of de wereldmarkt voor ons goed of slecht is. Wij zouden moeten trachten de eigen concurrentie de kop in te drukken, hetgeen alleen maar mogelijk is door middel van een geconcentreerde uitvoer en niet door een verbod van het opnemen van prijzen beneden een bepaald minimum zoals dat thans wordt geprobeerd bij de uitvoer naar enkele landen.

In de tweede plaats is het helemaal een open vraag of wij er nationaal-economisch gezien werkelijk wel zo veel beter aan toe zouden zijn indien wij deze zogenaamde onrendabele produktie zouden afsnijden. Deze vraag wordt des te klemmender wanneer men bedenkt, dat men over enige jaren toch opnieuw tot een produktie-verhoging zou moeten overgaan en de prijzen zou moeten verhogen.

In verband met dit alles meen ik, dat er (zuiver economisch gezien) redenen te over zijn om zich af te vragen of de huidige prijzen van de melk niet te laag zijn. Persoonlijk meen ik dat dit inderdaad het geval is. Ik ben begonnen met op te merken, dat ik niet alles wetenschappelijk kon bewijzen wat ik wilde zeggen. Ik ben er dan ook wel van overtuigd, dat mijn slotconclusie nog wel behoefte heeft aan een nadere wetenschappelijke bewijsvoering. Men kan de eisen in wetenschappelijk opzicht echter ook te hoog stellen waardoor men geen conclusies durft te trekken uit voorhanden materiaal. Men loopt dan het gevaar dat het wetenschappelijk onderzoek achter gaat lopen bij de ontwikkeling in de praktijk.

Samenvatting.

Als slot wil ik hieronder mijn mening puntsgewijs weergeven.

1. De melkprijs ligt de laatste jaren op een relatief laag niveau en de vraag is gewettigd, of dit geen gevolgen zal hebben voor de produktie en de consumptie van melk.

2. Het aandeel van de agrarische export in de totale export is de laatste jaren vrij sterk afgenomen. Een verdere afnemng moest worden verwacht.

3. De ontwikkeling in de melkproduktie is in de crisisjaren voor de oorlog niet tot staan gekomen.

4. Na 1950 is de ontwikkeling in de melkproduktie wel tot staan gebracht. Dit ondanks sterke produktie-verhogende krachten.

5. In feite is na 1950 de melkproduktie dan ook terug gelopen.

6. Bohalve een teruggang tussen 1948 en 1950, ontwikkelt de binnenlandse behoefte aan melk zich in evenrodigheid met de ontwikkeling van de bevolking.

7. Het verminderde boterverbruik na 1948 is de oorzaak van het terug lopen van de binnenlandse behoefte aan melk tussen de jaren 1948 en 1950.

8. Ondanks de relatieve veranderingen in de melkprijs, bleef de binnenlandse behoefte aan drinkmelk in de loop der jaren constant (per hoofd der bevolking).

9. Een produktie-vermindering van 15% of meer zal veroorzaken dat er in 1970 in grote periodes van het jaar een absoluut tekort aan melk zal ontstaan. Dit zal tevens betekenen, dat de uitvoer aan zuivelprodukten grotendeels zal moeten worden prijs gegeven.

10. Dit tekort zal zeker prijsstijgend werken. Deze prijsstijging zal ook nodig zijn om de produktie opnieuw te stimuleren.

11. De rundvleesprijzen vertonen een sterke neiging om de ontwikkeling in het algemene prijsniveau te volgen.

12. Sinds 1948 is de ontwikkeling van de melkprijs sterk achtergebleven bij de ontwikkeling van het algemene prijsniveau.

13. Het niveau van de prijs van de consumptie-melk ligt thans ten opzichte van de prijs van de industrie-melk lager dan in de jaren voorafgaande aan de oorlog.

14. De ongelijke ontwikkeling van de vlees- en melkprijzen is er de oorzaak van, dat de melkproduktie de laatste jaren tot staan is gekomen (relatief is achteruit gegaan).

15. Op zeer veel woidebedrijven ligt het inkomen van de boer thans lager dan dat van de landarbeider.

16. Dit komt omdat op deze bedrijven de netto-produktie lager ligt dan het arbeidsloon bedraagt. De hoofdoorzaak hiervan ligt bij de melkprijs.

17. Op deze bedrijven zou het inkomen van de boer stijgen indien de boer het bedrijf zodanig organiseerde dat hij het in het vervolg zonder arbeider zou kunnen doen.

18. Op den duur zal dit betekenen, dat de melkproduktie vrij drastisch wordt verminderd.

19. Hierdoor is een produktie-vermindering van 15% of meer in de naaste toekomst zeer waarschijnlijk.

20. Dit zal in 1970 een tekort aan melk doen ontstaan, met als gevolg een prijsstijging in het binnenland en een sterke vermindering van de uitvoer aan zuivelprodukten.

21. Dat de Nederlandse zuivelprodukten op de buitenlandse markten geen betere prijs doen is voor een deel te wijten aan de onderlinge concurrentie van de Nederlandse exporteurs (coöperaties en particulieren).

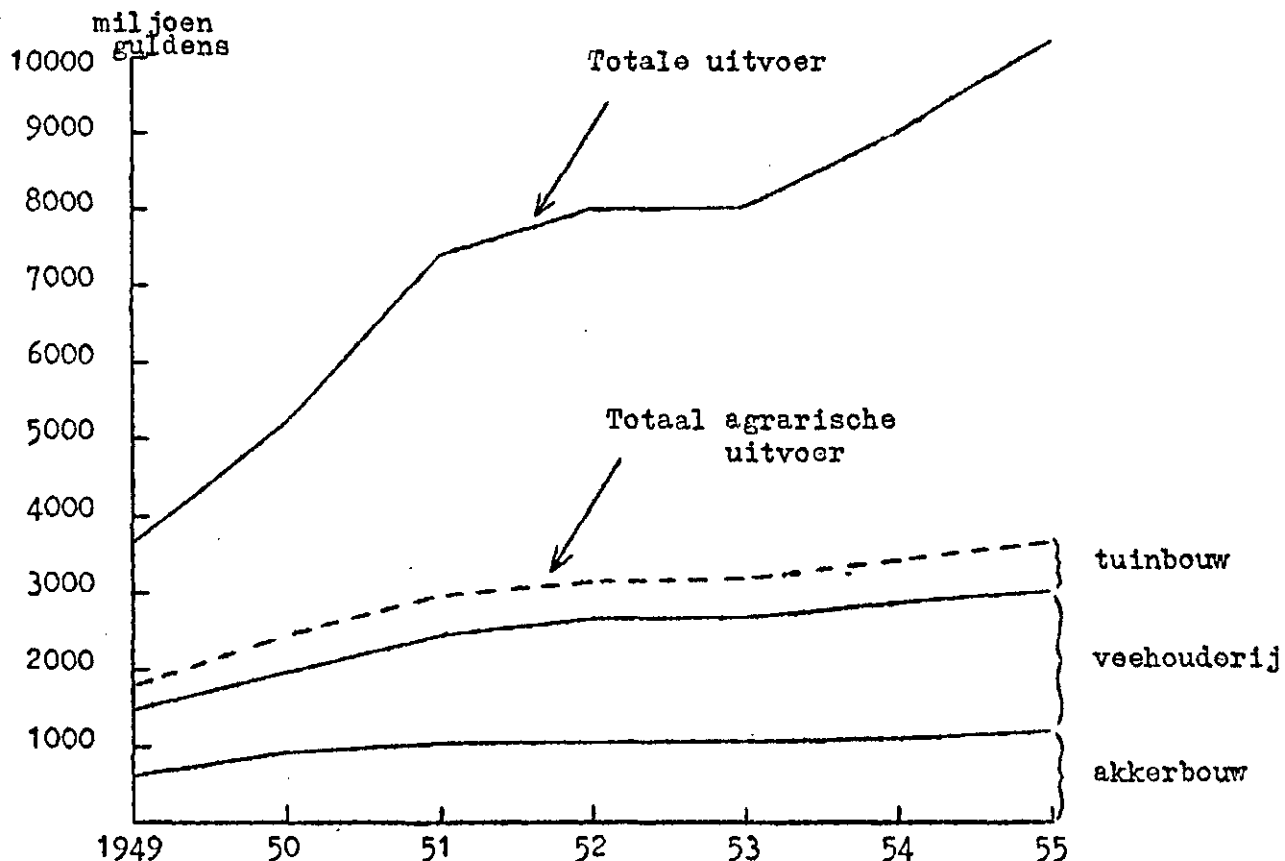
22. Vermindering van de uitvoer aan zuivelprodukten is in nationaal-economisch opzicht waarschijnlijk nadelig.

23. De teruggang in de melkproduktie kan blijvend schade berokkenen aan de nationale economie. In 1970 zal men de melkproduktie in ieder geval weer moeten stimuleren met het risico dat dit niet of slechts zeer moeilijk zal gaan.

24. Het is mijn overtuiging, dat het beter is al deze risico's te vermijden en de melkprijs thans reeds zodanig vast te stellen, dat een rondabele melkproduktie mogelijk is.

Grafiek I.

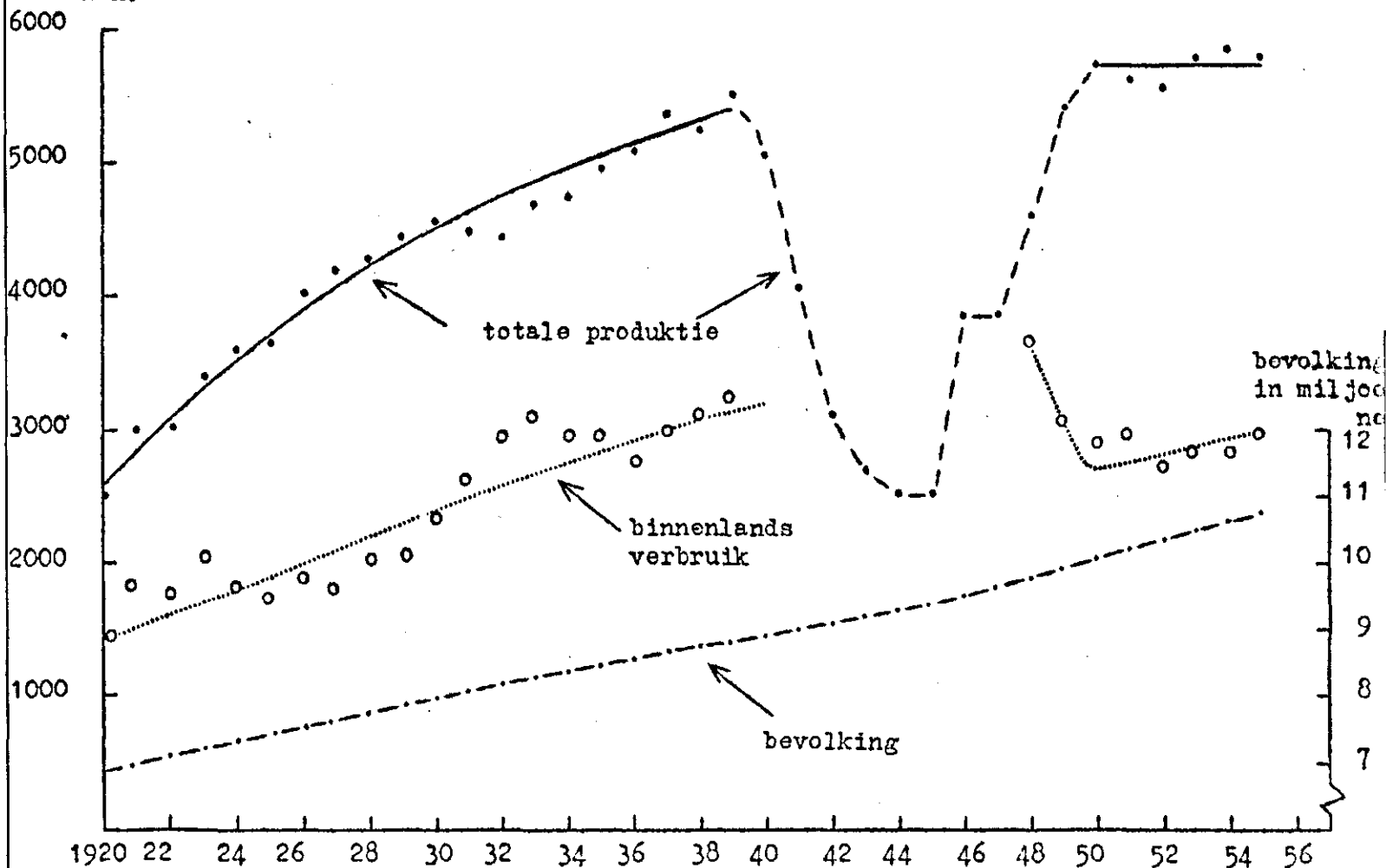
Uitvoer Nederland.



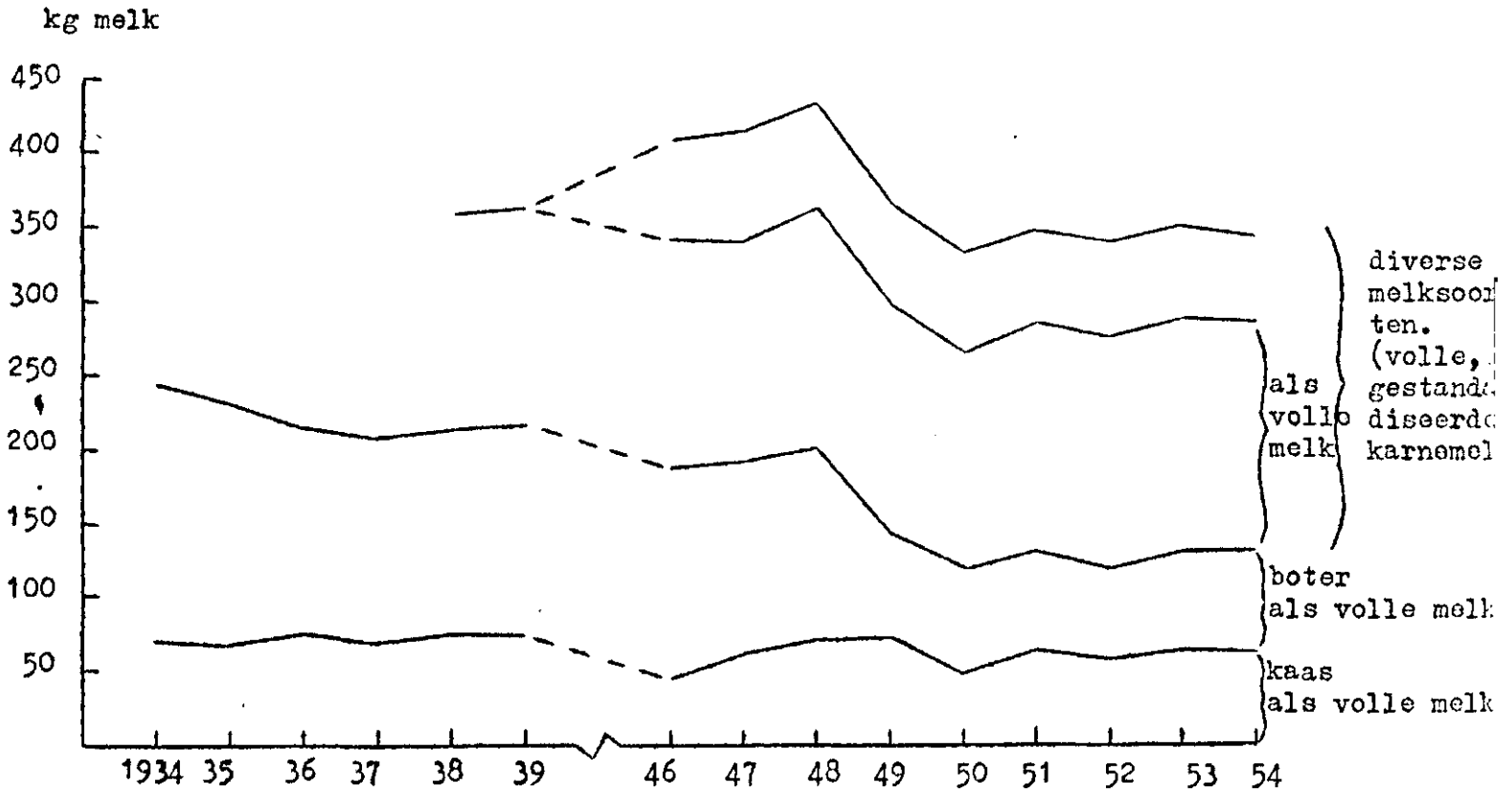
Grafiek II.

Melkproduktie, binnenlands melkverbruik, ontwikkeling der bevolking.

Melk in 1000 tonnen.



Melkverbruik per hoofd der bevolking en per jaar.

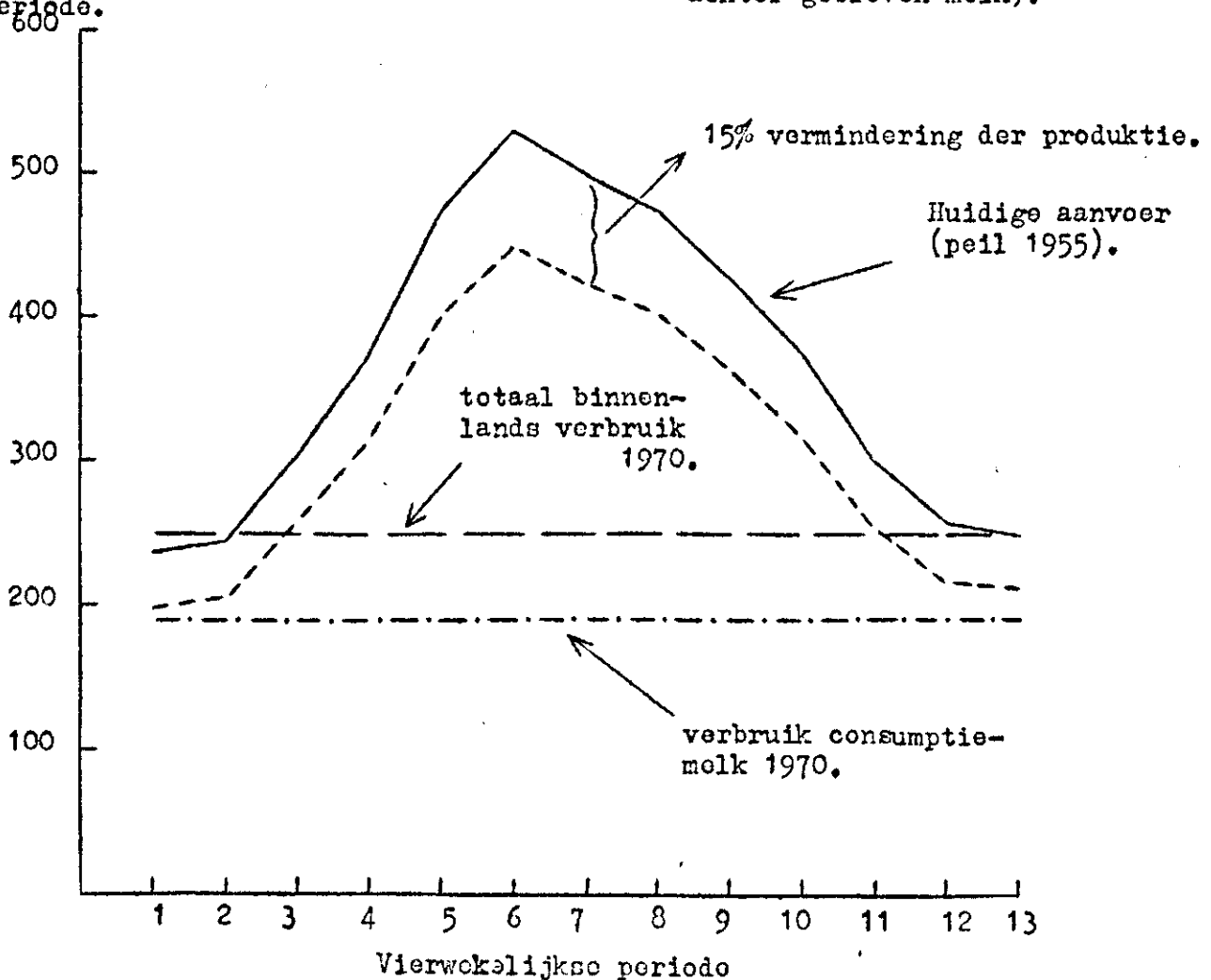


Grafiek IV.

Huidige aanvoer aan melk en toekomstige binnenlands melkverbruik.

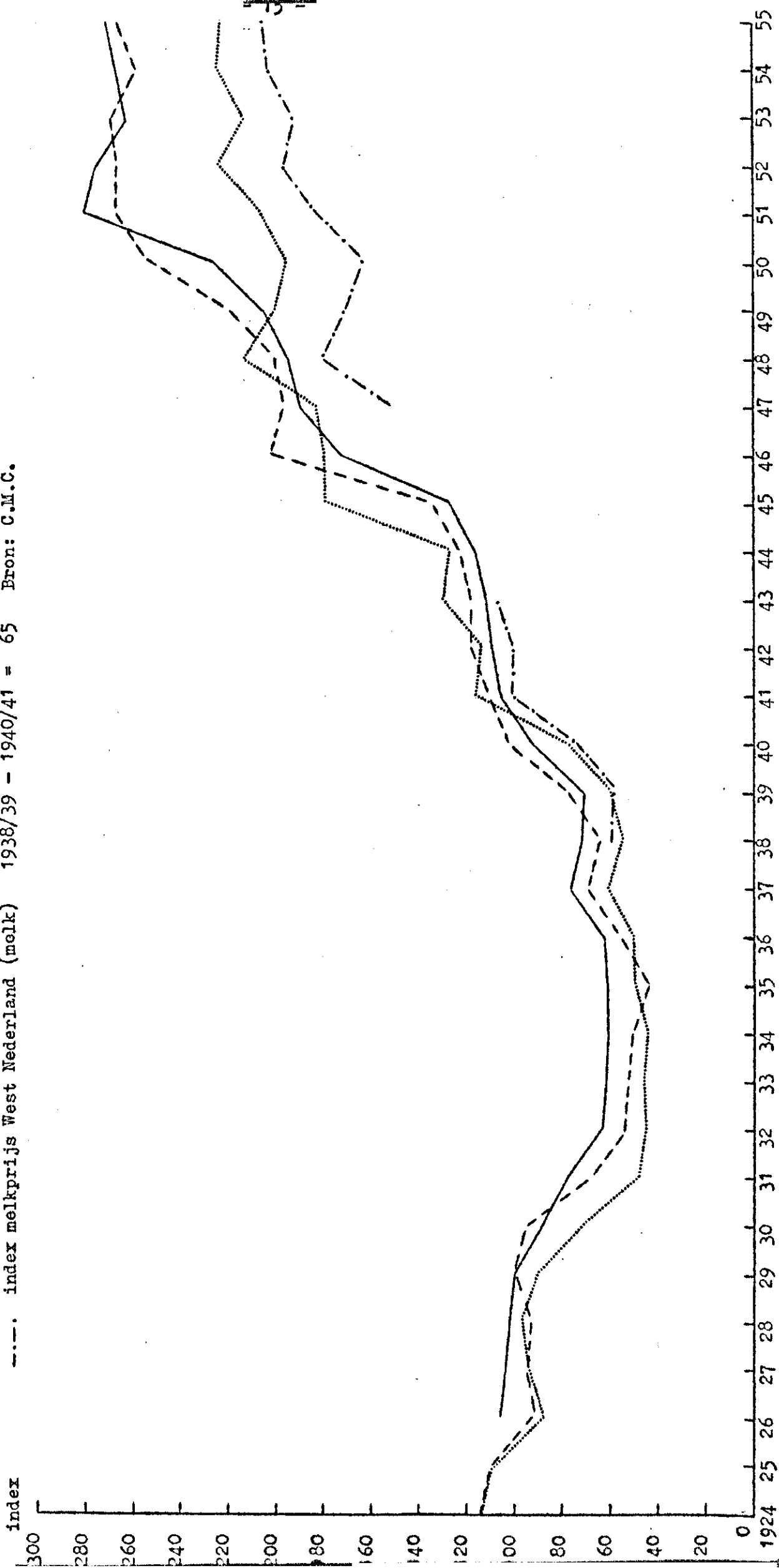
(zonder op de boerderij achter gebleven melk).

1000 ton per vierwekelijkse periode.



Grafiek V.

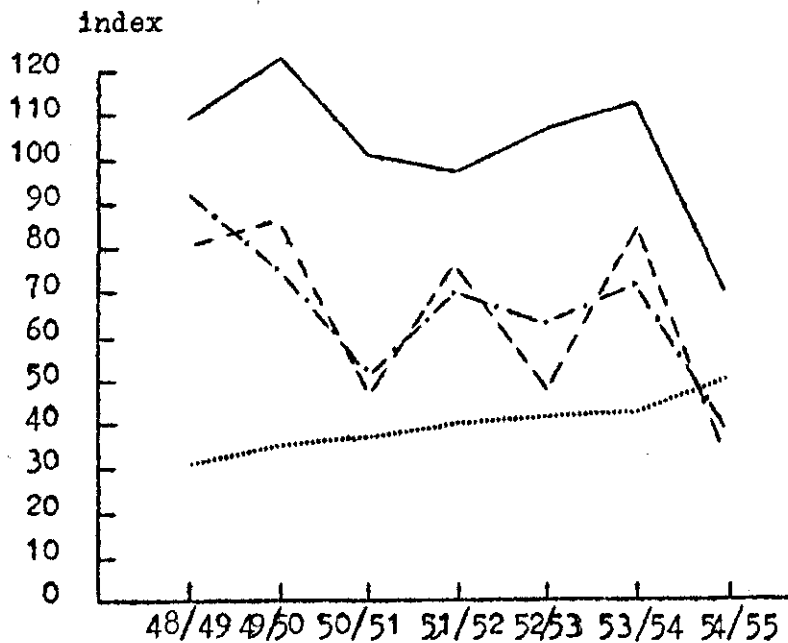
—	index groothandelsprijzen	1926	- 1930	= 100)	Bron C.B.S.
- - -	index prijs rundvlees	1924/25	- 1928/29	= 100)	
.....	index melkprijs Friesland (melkvet)	1924/25	- 1928/29	= 100	Bron: Bond Coöp. Zuivelfabr. in Friesland.
- . - .	index melkprijs West Nederland (melk)	1938/39	- 1940/41	= 65	Bron: C.M.C.C.



Grafiek VI.

Ontwikkeling inkomen boer en
loon landarbeider.

100 = inkomen boer Friesland klei 1950/51.



- Boer Fr. klei (gem. 20.85 ha cult.gr. in 1954/55).
- .-.- Boer Z-H consumptiemelk gebied, (gem. 15.01 ha cult.gr. in 1954/55.)
- Boer Z-H zelfkazende bedr., (gem. 15.69 ha cult.gr. in 1954/55.)
- Arbeider.